

בזמן מתקין לו מקום לקיים תקנת עזרא – אך זהו טבע כל אדם, להתעלם מירידתו הנוראה ולחשוב עצמו כמדקדק במצוה קלה כבחמורה, וסבור הוא שעדיין ראוי ללמוד תורה בטהרה (מתוך שיחת מוסר לגר"ח שמואלביץ, טז תשל"א).

דף כג

'אמר רב אשי: האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה, אלא דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, והתם בדלא שהה קמיפלגי...' – ועתה אין להקשות מדוע לא פרשו החילוק בין שהה ולא שהה – כי כיון שבשהה לגמור את כולה חוזר לראש לכל הדעות מצד עצם השהיה, גם ללא מים שותתים, אם כן אין זה מהענין הנידון ואין צריך לחלק בכך. ואולם אם היו חולקים רק בשהה, היו צריכים לומר זאת, שגם המצריך לחזור במים שותתין, אינו מצריך אלא באופן ששהה כדי לגמור את כולה (עפ"י מהרש"א. ועריטב"א).

'דמר סבר גברא דחויא הוא.' רש"י פרש: לפי שהיה נצרך לנקביו כשהתחיל להתפלל ודחוי היה מהתפילה. והרשב"א הביא פירוש אחר, שנדחה בשעת שתיתת המים, שהרי לא היה ראוי באותה שעה להתפלל [ולפירוש זה הוא הדין אם בשעה שהתחיל תפילתו לא היה נצרך לנקביו]. ויש להסתפק באדם שהפסיק תפילתו כדי לעשות צרכיו [כגון שנצרך מאד עד שיש בדבר משום 'בל תשקצו', שפסק הרמ"א (צב,ב) שיותר טוב להפסיק תפילתו] ולא שהה כדי לגמור את כולה – שיש לומר שהאדם דחוי מתפילה שהרי בשעה שעשה צרכיו ודאי לא היה ראוי. אך אולי כיון שמתחילה כשעמד להתפלל היה ראוי, שלא נצרך אז לנקביו – אין כאן דיחוי. וכן משמע מדברי החיי-אדם. ואולם אם שהה כדי לגמור את כולה – ודאי חוזר לראש התפילה (עפ"י באור הלכה צב,ב).

'איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים... שמא יפנה בהן...' משמע שאין לאסור להכנס בתפילין מצד עצם הכניסה לבית הכסא קבוע, אלא אך משום החשש שמא יפנה בהן או יפיה. וזה ששנינו להלן 'הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו' – לא משום הכניסה, אלא משום שרוצה להיפנות (כן דעת הרא"ש, רבנו יונה הרשב"א ועוד).

ואולם רב האי גאון (והראב"ד), מתוך קושיא זו היה גורס 'מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא צנוע' – פירוש, מקום מוקף מחיצות שסופו להעשות בית הכסא.

לכאורה יש מקום לומר שלפי המסקנא לא נחלק רב האי לדינא, ומתיר להיכנס עמהן לבה"כ כשאין חשש שמא יפנה, שהרי הלכה כבית הלל ורבי עקיבא בסמוך שהתירו להכניס לבית הכסא קבוע כשהן בידו. ואם כן הוא הדין כשהן בראשו מותר – אם לא משום עשיית צרכיו. אלא שרב האי רצה לישב תחילת הסוגיא גם עם דעת התנאים שצריך לחולצן ואסור להכניסן פנימה, ואין במשמע שהדיון כאן היה רק לפי בית הלל, כי עדיין לא נחתינן למחלוקת.

ואולם מדברי הפוסקים מבואר שרב האי חולק לדינא, שאין להתיר להיכנס בתפילין אלא כשהן בידו, אבל לא כשהן על ראשו, כיון שמקיים בכך מצוה [וכך היא דרך קדושתן – עריטב"א, וכקורא בתורה הוא דומה. ע' רא"מ הורביץ שבת סב.]. וכשם שאסור להיפנות בהן כאשר הן על ראשו ומותר לבית הלל כשהן בידו, כמו כן לשיטתו אסורה הכניסה כשהן בראשו ואינה מותרת אלא באוחזן ביד [וצ"ע אם יניח דבר חוצץ בינו לבין הראש או יזיז מבינו עיניו]. וכן מפורש בדברי הבית-יוסף (מג) שלפי רב האי לעולם אסורה הכניסה בהן. וכתב שנכון ליהרר כדעה זו. ויש מקלים כשעובר לפי דרכו ואינו קובע שם – ע' באור הלכה.

[ומה שהתיר רבינא בנכנס לבית הכסא להשתין, ואף רב אדא ורבא לא אסרו אלא מחשש שמא יפנה או יפח – לפי שאי אפשר להימנע מלהשתין וזהו חייו של אדם, לכן לולא החשש לא היו מטריחים אותו לחלוץ תפלין, משא"כ כשנכנס שלא לצורך (עפ"י מגן אברהם מג סק"ט)].

'גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו...' רש"י מפרש 'גוללן' ברצועותיהן, ואוחזן בימינו בלא בגד, כדי שלא יפלו. ויש מפרשים (רמב"ם תפלין ד, י; תר"י) גוללן בבגדו.

'לא שנו אלא ביום...' – אז די לו בגלילה ואין צריך להכניס בכיס, כיון שלאחר שיצא יחזור וילבשן, אבל אם אין לו שהות לחזור וללבשן – צריך להכניס לכיס (ראשונים). ובתלמידי רבנו יונה מובא שיכול להניחן על גבי קרקע ללא כיס (ואין ברור אם הדבר מוסכם בכל הראשונים. ע"ש). ועל כל פנים כשנותנן בכיס, בין שהוא כליין ויש בו טפח בין בשאינו כליין ואין בו טפח – מותר להניח הכיס על הקרקע (מגן אברהם עפ"י רש"י. ומובא בבאה"ל סוס"י מג).

'כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן, כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן...' יש מי שכתב שלא התירו להכניס עמו לבית הכסא אלא תפלין, לפי שאדם לובשן כל היום והולך בהן בשדה ואין יכול לטרוח בכל פעם להשיבן לביתו, אבל שאר ספרים אסור להכניסם, אף לא בבגדו ובידו [אם לא שהם נתונים בתוך כלי, ובשדה] – שהרי יכול להניחם בביתו, וכמו שרבי יוחנן נמנע מלהכניס ספרי דאגדתא (עפ"י מגן אברהם מג סק"ד).

'הואיל ושרונהו רבנן – נטרין.' רש"י מפרש: ישמרני מן המזיקים. ויש מפרשים: אשמור אותם בעצמי. [ואולי הא בהא תליא; על ידי כך אהא 'שומר מצוה' ולא אדע דבר רע. ויתכן עוד להוסיף, שע"כ שאנהג כדברי בית הלל להכניסן עמי, בזה גופא אשמר לנפשי, וכדרך שאמרו לו לר' טרפון שהחמיר בבית שמאי 'כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה'. מרע"כ וע"ע להלן]. והרי"ף גרס: 'לא נטרין' – כלומר כיון שמותר הדבר לא אטריח את התלמידים לשמרן. כתבו הפוסקים (ספר התרומה; רבנו ירוחם; טשו"ע או"ח מג, ז) שכל זה לא אמור אלא בבתי כסאות שבשדות, אבל בתי כסאות שבבתים – לא יכניסן משום שיכול להניחן במקום המשתמר. אעפ"י שגם בנידון הגמרא היו יכולים לשמרן אצל התלמידים – י"ל מאחר והתירו חכמים בשדות, כבר הותר הדבר ועל כן רצו שישמרו עליהם, אבל מעיקרא כשהותר לא הותר בבתי. ובכלי בתוך כלי – המשנה-ברורה (שם) כתב להתיר. ובכף-החיים החמיר. ונראה שהנוסע בדרכים וכדומה, שאין לו כיצד לשמרן – דינו כבה"כ שבשדות. וכל שכן שמותר בכלי בתוך כלי לכל הדעות. וביותר בבתי כסאות שלנו שצדדו כמה פוסקים שאין להם דין 'בית הכסא' כלל.

(ע"ב) 'בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי' – אם משום שבבית הכסא הקבוע נפנים מיושב לכהן אין ניתנים ניצוצות על רגליו, אם משום שהיו מותקנים במדרון (עפ"י תר"י). ולפי זה אין החילוק בין קבוע לעראי דוקא, אלא הכל תלוי בחשש ניצוצות, אם נפנה במיושב או במעומד וכדומה (כן הביא הבית-יוסף מנמוקי-יוסף ועוד. וכ"פ הרמ"א – או"ח מג, א).

'תני חדא צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו ותניא אידך לא יצור – לא קשיא, הא

דאזמניה הא דלא אזמניה. יש לשמוע מכאן שבהזמינו וצר בו אסור גם כאשר צרר בפעם הראשונה תפלין ביחד עם המעות – שנתקדש הסודר ואין לצרר בו מעות יותר, ושוב ממילא אסור לעשות כן גם בפעם הראשונה [מלבד אם יחזור בו מהזמנתו הראשונה בפירוש, דאתי דיבור ומבטל דיבור] – כי אם מותר הדבר, מדוע הוצרך להעמיד הברייתא בדלא אזמניה, יתרצנה כפשוטה, כשצר התפלין עם מעותיו בזמן אחד (עפ"י באור הלכה מב, ג).

יש לעיין, הלא לכאורה נראה מסברא שיכול אדם להזמין לחצאין, כלומר לייחד הסודר לתפלין ולהתנות שיהא מותר לו לשים מעות עם התפלין [או כגון טלית עם התפלין], ויהא אסור להניח שם מעות לבדן ומותר תפלין עם מעות. ואם נכון הדבר, הלא כשהניח בפעם ראשונה מעות הריהו כמתנה בפירוש שאינו אוסר באופן זה ואין הזמנתו הזמנה האוסרת זאת. וצ"ב. ואם כן אפשר שזהו בכלל 'לא אזמניה', שהרי הוא כמפרש שמבטל הזמנתו להתיר הנחת דבר אחר עמהן, ועל כן נקטה הגמרא את עיקר הדבר, שללא הזמנה אין איסור. ועוד אפשר (כן העיר הגרי"ד ויזר שליט"א) שהזמנה היינו יחוד, כלומר לדבר אחד, ואם מזמינו לשני דברים לא היא הזמנה.

– עוד משמע מכאן שאם לא הזמין הסודר, מותר מן הדין להניח מעות ביחד עם התפלין. ולכך אינו מפרש הברייתא 'לא יצור' שלא יצור מעות ביחד עם התפלין באותו זמן ובדלא אזמניה – כי באופן זה מותר.

ומה שפרש רש"י 'עם מעותיו' – לא עם המעות ממש אלא שני קשרים זה אצל זה, היינו רק שאין זה מדרך כבוד אבל מן הדין אין בדבר איסור ממש [וכפי שמשמע מדברי הגר"ז בשו"ע] (באור הלכה שם).

'צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי. הר"ן (בסנהדרין מה:): כתב שאם בשעה שצר בו חשב בלבו שיהא מיועד לכך, הרי זה כ'אזמניה וצר ביה' שהרי באותה צרירה הוא גם מזמינו לדבר. מאידך גיסא, אם התנה שאינו נותן אלא לזמן – אין זה חשוב 'צר ביה' כלל. ולפי זה מדובר כשצור בו תפלין ללא כל כוונה מפורשת, לא להשאירן שם ולא ליטלם אחר כך.

ולדעת הרמב"ן (המובא בר"ן שם, וכן פסק בשו"ע י"ד סד, א) שהחוצב קבר למת אפילו הניחו שם ע"מ לפנותו נאסר כ'אזמניה וצר ביה', לכאורה י"ל שה"ה בתיק של תפלין דאזמניה וצר ביה על תנאי שיטלם. אך יש לחלק בין החוצב מתחילה לצורך המת ובין הזמנה בעלמא. אכן אם יארוג סודר מעיקרא לתפלין או יחדש בו דבר לתפלין וכד', אפילו צר ביה ע"מ להוציא אסור. וכן נפסק במשנ"ב (מב סק"ד) עפ"י אחרונים. ומבואר שנקטו כהרמב"ן (כביו"ד שם), ולא כהר"ן שמתיר.

טעמים וענינים

'עד פרסה'. טעם לשיעור זה – שהוא משך זמן התפלה, כדתנן ריש פרק 'אין עומדין' גבי חסידים הראשונים, שהיו שוהים שעה אחת בתפילתם. ופרסה היא שעה וחמישית, ואותו חלק חמישית הוא כנגד השהייה קודם התפלה ולאחריה (עפ"י חרושי אנשי שם).

זלא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד...' משום שהתפלין ניכרים בטביעות עין, כענין הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה, דיהודה ותמר. והן מדברים דלא משלי אינשי, רק מי שניתק הפתיל וחבל הכוסף המדבקו באלקים חיים לשם דבקות אחרת וצמידות לבעל פעור.

ובאמת התפלגין שאין בהן דיבור, עיקר ענינם הוא הקישור והדבקות וזהירות ומניעת היסח הדעת ושחוק וקלות ראש המרגילים לערוה, ועל כן גם חשש רחוק מזנות וכיוצא, מתיר להקל ולאוחזן בידו בבית הכסא. וע"ע הגהות ריעב"ץ (מרע"כ שליט"א).

(ע"ב) 'מניח על שלחנו וכן הדור לו... עד זמן ברכה'. כלומר אחר שנכנס לסעודה חולצן ומניח על גבי שלחנו, וחוזר ומניח בראשו בשעת ברכה, כדפרש"י (ורמב"ם).
וקצת נראה משיטתו שם הפועל מניח גם בראש וגם על השלחן [וכן ביד או בכיס כנ"ל עמוד א' – ומניח בידו; עושה להן כיס טפה ומניחן] – שהכל ענין אחד, שהרי התפלגין למדין בקל-וחומר מציץ שנאמר בו תמיד, ומי לא עסקינן דעייל לבית הכסא וכו' אלא שלא יסיה דעתו ממנו, וכמו ששאלו ותרצו בפ"ק דיומא. ונמצא שבכך ששומר ומניחם בצמוד אליו על מנת לחזור אליהם במהרה – מקיים התמידות, והוא הדין בתפלגין. ובוזה יומתקו יותר דברי ר' יוחנן ורב נחמן שאמרו 'ניטרין' (עיין לעיל). וכן להלן (כד רע"א) 'לנטורינהו טפי עדיף מבזיוני'. [וכן מה שאמרו קטן היודע לשמור תפיליו – אולי כולל גם זה] (מרע"כ).

כללים

מחלוקת אמוראים על ברייתות
'תובתא דשמואל תיובתא. אמר רבא: אע"ג דתניא תיובתא דשמואל – הלכתא כוותיה...' –
'פוסקים הגאונים הלכה כשמואל. ואע"פ שחולק עם הברייתא ואין דרך האמוראים לחלוק על הברייתא – אפילו הכי בדבר שהוא בדקדוק המצות כגון זה, שהוא משום שמירה, נוכל לפסוק כמו האמורא'
(תלמיד רבנו יונה).

אמנם, לכאורה מצינו פעמים חריגות, שאמוראים נחלקו על ברייתות –
כמה ראשונים כתבו שרבי יוחנן חלק לעתים על תנאים. ואולם יש שכתבו שאין בידו לחלוק (עתוס'
יבמות ז: ד"ה רבי יוחנן; כתובות ח. ד"ה רב, ובפתח עינים שם; נדה כג: פסחים צב. יומא ג: וע"ש בזבח תורה ד"ה לעשות;
רא"ש פ"ט דכתובות; המפרש ריש תמיד). ויש שכתבו שרבי יוחנן תנא ופליג, כרב (ערמב"ן שבת קיד. וכ"כ מהר"ל
בחדושי אגדות ב"מ פד. בשם הגמרא. וצ"ע).

וראה בירושלמי שקלים (ו,ג) 'תני על של כסף... בשם ר' יוחנן לית כאן של כסף'. [אכן בבאור הגר"ח קניבסקי שליט"א
מבואר שמתקן גרסת הברייתא. ובלאו הכי יש לומר שמכריע המשנה שם כנגד הברייתא ואינו חולק על דעת עצמו. וע"ש
בקרבן העדה].

וע' יומא מג, ב' רבי יוחנן לא מיבעיא דלתנא לא ציית' וכו'.

וע' ע"ז ו: 'תניא כוותיה דר"ל' ובתוס' שם ד"ה תניא.

ובספר שפת אמת (חגיגה טז, ב) תמה בסוגיא שם, כיצד ר' יוחנן חולק על כל התנאים. וכתב שצריך לומר שמצא איזו ברייתא
החולקת. וכדבריו אפשר לפרש בכל המקומות שנראה כחולק (ועיין שם במרומי שדה. וערש"י פסחים צב. ד"ה חצר, שכך
למד רבי יוחנן מרבותיו. ובוזה מיושבים דברי רש"י כב: מקושת התוס' שם).

וע' גם יבמות ספ"ק 'וכי תימא זאת ולא סבירא ליה, והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה' וע"ש מג. ועוד כיו"ב – משמע
שלולא הכלל הלכה כסת"מ לא קשה אם אינו סובר כן. ועע"ש בדף כז:

וע"ע: תוס' ב"מ מא: ד"ה קרנא; ריטב"א ע"ז כו. גבורות ארי יומא פ; הקדמת המו"ל לשו"ת מהרי"ק השלם. וע"ע במובא
בזבחים לב:

וגם בדברי שמואל, מצינו לכאורה שחלק על הברייתות, כמו כאן; ע' בכתובות עז. 'אמר רב יהודה אמר שמואל... במתנינא תנא... (וכבר העיר על כך בהר-צבי שם). וע"ע בתוס' סוכה לב: ד"ה שדרו; שבת סג. 'ופליגנא דשמואל' וברש"ש ומגדים חדשים שם. וע' גם בתוס' שם ע: (ד"ה לא) ששמואל דרש שלא כדרשות התנאים, וצ"ל כי קבלה בידו היתה לדרוש כן. ע"כ.

ואף בדברי שאר אמוראים מצינו כן; ע' בנדרים סא: (ובסוגיא המקבילה בקדושין) ובר"ן. וכתב בספר שושנים לדוד (לר"ד פאדרו. שם) דקים להו לאביי או לרבא, שאותה ברייתא לאו בת סמכא היא אלא משבשתא.

וע' גטין ו: ובתד"ה אמר ר' יצחק. ברש"ש ומהר"ף חיות שם.

אכן נראה שיש לפרש באותם מקומות, שהאמורא ידע שברייתא זו לאו בת סמכא היא, אם משום שיבוש שנפל בה אם משום מקורות אחרים שהיו בידו, שחלקו עליה. אך לא שהוא חולק מדעתו על הברייתא. וכן מבואר בדברי הרא"ש (להלן כד. אות לה) שהאמורא שידע מהברייתא, יש לו היכולת לשבשה, ולכך אמר רבא שהלכה כשמואל כנגד הברייתא. אבל אילו האמורא אומר דבר מסברת עצמו, ונמצאת ברייתא שלא כדבריו – אנו סומכים על הברייתא, כי אילו היה יודע האמורא מאותה ברייתא, יש להניח שלא היה חולק עליה.

(יש להעיר שהרא"ש כתב כן בנימוק שיטת בעלי התוס' שפסקו שם כברייתא ולא כשמואל וכתב יוסף. אמנם הר"ף שם פסק כרב יוסף ולא כאותה ברייתא. אך אין ראיה מדבריו שהלכה כאמורא נגד הברייתא – כי שם יש ברייתא נוספת המסייעת לרב יוסף, ע"ש בסוגיא).

וע"ע בתורי"ד ב"ב קלב: שאעפ"י ששמואל איתותב שם מהברייתא, פסקו הלכה כמותו בגמ', אם משום שקבלה היתה בידם כן או שמצאו ברייתא כלשהי כמותו וסמכו עליה.

[...ודבר זה שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד. ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמרא בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה 'זו אינה משנה'... (מתוך קובץ שעורים – ב"ב, תרג. ע"ש)].

דף כד

'דורשי חמורות' – רש"י מפרש מלשון קשרים, כלומר דברים קשים וסתומים. ויש מפרשים 'חומר' – מרגלית, כלומר דורשי דברים שהם כמרגליות (מובא בתר"י. ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה טו בבאור 'כמין חומר').

'אמר מר זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע – והא איכא עגבות?'. לא תירץ בכגון שאינם נוגעים זה בזה – כי אז היה מותר לקרוא אף ללא החזרת פנים. ומכך שהצריך החזרת פנים, משמע שהם נוגעים זה בזה (עפ"י חזון איש או"ח טו, ט. ותמה שם על המשנה-ברורה (עג, א) שכתב [מהפמ"ג] לאסור כששוככים זה כנגד זה בקירוב, אפילו אינם נוגעים זה בזה).

מפירוש הראב"ד (המובא ברשב"א) נראה שמפרש שמחזיר פניו בלבד ולא כל גופו. והשאלה היתה ליאסר משום עגבות של עצמו, ומתיר שאין בהם משום ערוה. וצ"ע.